

כיצד ניצלים מ"תביעות" היצר?

מהו ה"דין תורה" בין יהודי ליצרו הרע? / כיצד כל יהודי הוא "מודה במקצת"?
/ מאיזה טעם יש להימנע משבועה? / ומדוע בכה ריב"ז על מצבו רק לפני
פטירתו?

ביאור שבועת "מודה במקצת" בעבודת האדם

כאשר באים תובע ונתבע בפני בית דין, יש זכות קדימה לתובע להציג את טענותיו תחילה. הדבר נלמד מהאמור בפרשתנו (כד, יד) "מי בעל דברים יגש אליהם": "בעל דברים", הוא התובע, "יגיש דבריו אליהם" ראשון (ב"ק מו, ב. ע"פ שיטת הש"ך בחו"מ ריש סי' כד).

כאשר מעיינים בפרטי דין זה, נמצא, שהנפקא מינה למעשה מהקדמת טענת התובע היא במקרה של "מודה במקצת" (הבא לקמן הוא מדברי הש"ך שם):

כאשר התובע טוען תחילה, והוא דורש מן הנתבע מאה זוז, והנתבע בא אחריו ומודה לו בחמישים, מחויב הנתבע שבועה מדאורייתא, שהרי הודה במקצת הטענה.

אך אם הנתבע הודה תחילה בחמישים זוז, ורק לאחר מכן פרס התובע את טענותיו וטען שהחוב הוא מאה זוז, "הודה בחמישים ואחר כך תבעו התובע במאה" – הרי הנתבע יהי פטור משבועת התורה. ועל כן אמרה תורה שיטען התובע תחילה, בכדי שיוכל להטיל שבועת "מודה במקצת" על הנתבע.

והדבר תמוה:

מדברי הפסוק ודרשת חז"ל נראה שהכלל ש"אין נזקקין אלא לתובע תחילה" (בגמ'

שם) יש לו נפקא מינה ומשמעות בכמה וכמה סוגי תביעות (וראה סמ"ע חו"מ סי' כד סק"א); ואילו מהאמור לעיל (מדברי הש"ך) עולה שאין לדין זה משמעות אלא במקרה של מודה במקצת?

פנימיות דיני התורה היא ברוחניות

כל העניינים הגשמיים, הנמצאים בעולם הזה הגשמי, שורשם הוא במקורם הרוחני. תחילה ישנו השורש הרוחני שהוא המקור, ומשם נובע הדבר כפי שהוא בגשמיות.

וכן הוא גם בתורה הקדושה, שבתחילה היתה "חמדה גנוזה" למעלה (ראה שבת פח, ב), וכמובן שבהיות התורה בשורשה ומקורה הרוחני לא הייתה אז מלוכשת בדברים גשמיים אלא היו דיני' עניינים רוחניים עמוקים ונשגבים. ומשם ירדה התורה להתלבש בענייני עולם הזה ובדינים הנוגעים לדברים גשמיים (ראה תניא פ"ד).

וממילא גם עתה, לאחר ש"נסעה וירדה" התורה ונתלבשה בעניינים גשמיים (תניא שם), עדיין פנימיות דיני התורה הם עניינים ודינים רוחניים הנוגעים לעבודת ה' הרוחנית. ועל כן, לפעמים לא ניתן להבין הלכה בתורה לעומקה, אלא כאשר מעיינים בשורשה הרוחני ובמשמעותה הפנימית.

וכן הוא גם בנידון דידן, שעל פי ביאור משמעותו הפנימית של דין "מודה במקצת", ימצא מובן אשר ברוב ככל התביעות יש עניין של מודה במקצת. וממילא דין "נוזקין לתובע תחילה", הוא דין כללי בתביעות, וכפי שיתבאר.

"מודה במקצת" ליצר הרע

כאשר יהודי נכשל בחטא רח"ל, הרי יש כאן "דין תורה" בינו לבין היצר הרע:

ה"תובע", הלא הוא היצר הרע (ראה ב"ב טז, א: "יורד ומתעה ועולה ומרגיז... הוא שטן הוא יצר הרע"), טוען, שמכיוון שהוא הצליח להכשיל את היהודי בחטא, ממילא יש למסור לרשותו את אותו יהודי, והרי הוא שייך מעתה לצד הטומאה.

לעומתו, עומד ה"נתבע", הוא היהודי, וטוען: הן אמת שנכשל בחטא, אך מאידך אינו מודה ב"הכל" – הוא אינו שקוע כל כולו בחטא. על עצם נשמתו של יהודי לא ניתן לומר שהיא נכשלה בחטא, שהלא גם בשעת החטא "היתה באמנה אתו יתברך" (תניא פכ"ד). ואפילו בנוגע להנהגה בפועל, לא שקע לגמרי בחטא, שהלא אפילו פושעי ישראל מלאין מצוות כרימון (ערובין יט, א. ועוד), ובכל יהודי יש חלק טוב. ובכן, הרי הוא "מודה במקצת" בלבד!

ולא החוטא בלבד הוא מודה במקצת הטענה, אלא גם יהודי צדיק מודה במקצת לתביעת היצר הרע: לפעמים יש בכוחו של יהודי להוסיף בענייני קדושה, והוא לא הוסיף כדרוש, וממילא "התבזבזו" כוחות שנתנו לו מלמעלה בכדי לעבוד את השי"ת. ואף הוא "מודה במקצת" – הוא אמנם החסיר מעט מעבודת ה', אך בוודאי אינו שייך לגמרי ליצר הרע.

עניין זה, שכל סוגי בני ישראל נחשבים "מודה במקצת", רמוז בפסוק שממנו למדים דין זה – "על כל דבר פשע . . . על כל אבידה, אשר יאמר כי הוא זה" (פרשתנו כב, ח. וראה פרש"י עה"פ. ב"ק קו, ב. ועוד):

"על כל דבר פשע" – הוא יהודי שנכשל ופשע ומעל בחטא רח"ל; "על כל אבידה" – הוא יהודי שלא חטא, אך מאידך לא ניצל לגמרי את כוחותיו לעבודתו ית', וממילא "הלכו לאבדון" חלק מכוחות הנפש האלוקית. ושניהם יחד טוענים "כי הוא זה" – המה מודים רק על מקצת מטענת היצר, ואינם שייכים לגמרי ח"ו לרשות הטומאה.

"שבועה" מלשון שובע

דינו של מודה במקצת הוא להישבע שבועת התורה, וכמו כן הוא בשורש ומקור הדין ברוחניות, כאשר יהודי מודה רק במקצת, ואינו שייך לגמרי ליצר הרע, הרי דינו ב"שבועה":

עניינה של שבועה ברוחניות הוא מלשון שובע (בשי"ן שמאלית – ראה קיצורים והערות לתניא עמ' נז. לקוטי שיחות ח"א עמ' 41 ואילך). כאשר היהודי נכנס "במקצת" לרשות היצר וממילא טוען היצר לבעלות על כל כולו, הרי צריכים לסייעו להתגבר על נפילתו. ואזי מעניקים לו כוחות רוחניים חדשים מלמעלה, משיביעים ומזינים את נשמתו בכוחות נעלים, בכדי שלא יפול לגמרי ברשות היצר, ושהחלק הנוותר אכן ישאר ברשות הקדושה.

אמנם, הזהירו חז"ל (גטין לה, א. ועוד) להימנע משבועה ככל הניתן, ואף בעבודה רוחנית הוא כן, שיש להשתדל להימנע מקבלת כוחות נעלים אלו. וטעם הדבר הוא, משום שאם אין האדם מנצל כראוי את אותם הכוחות, הרי לא זו בלבד שאינו מתעלה על ידם, אלא מגיע לו עונש על אשר הוא מאבד ו"מבזבז" עניינים וכוחות נעלים וחשובים ביותר.

ובכדי להינצל מ"שבועה" זו, יש לדאוג לכך שלא יטען ה"תובע" תחילה את טענותיו, אלא ה"נתבע", ואזי, כאמור הוא פטור משבועה. ואף שתיקנו חז"ל שנזקקין לתובע

תחילה, הרי יש מקרים שבהם התירו חז"ל לשמוע את הנתבע תחילה, וכפי שיתבאר.

מדוע בכה ריב"ז רק לפני פטירתו?

אמרו בגמרא (ב"ק שם) "פעמים שנוזקין לנתבע תחילה, והיכי דמי דקא זילי נכסי". ביאור הדבר (ראה ש"ך שם): בדרך כלל השתדלה התורה לחייב את הנתבע בשבועה, משום שאף לדבריו הוא חייב במקצת מן התביעה, והי' עליו לשלמה מיד ולא לחכות שיתבעוהו לדין. אמנם, אם נכסיו הוזלו, הרי אינו אשם כל כך במה שלא שילם את חובו מעצמו, שכן לא רצה להפסיד את שווי נכסיו נאו שעצם נסיונו למכרם במהירות בכדי לשלם - גרם את ההזולה, ואזי מסייעים לנתבע ומתירים לו לשטוח טענותיו תחילה, ולהינצל משבועה.

וגם בעבודת ה', כאשר חפצים להינצל מתביעת היצר הרע, קיימת עצה זו.

ויובן הדבר בהקדים המסופר בגמרא (ברכות כח, ב) אודות ר' יוחנן בן זכאי, שבכה קודם פטירתו, וביאר ש"יש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי". וסיפור זה תמוה מכל צד (ראה גם לקוטי תורה ויקרא נ, ד. ובכ"מ): מחד, איך יתכן שריב"ז שהי' מגדולי התנאים (ראה סוכה כח, א. ר"ה לא, ב. ועוד) יחשוש שמא ראוי הוא לרשת גיהנם; ומאידך, אם נסתפק באיזו דרך מוליכים אותו, הרי הי' צריך לבכות על כך ולשוב בתשובה משך כל חייו ולא רק קודם מותו? [שהרי פשוט שלא הי' ריב"ז בוכה מצד העונש עצמו שנתקרב, אלא מצד עצם החיסרון בעבודת ה'].

והביאור בזה הוא, שמשך כל ימי חייו הי' עסוק ריב"ז בעבודת ה' בלבד. כל יהודי מקבל מלמעלה מספר מדויק של ימים וכוחות נפש בכדי שינצל באופן מוחלט את כל הכוחות ואת כל הרגעים לעבודתו ית'. ואם אינו מנצל אפילו רגע אחד לעבודתו ית' - הרי הוא מועל ח"ו בשליחותו של מלך מלכי המלכים הקב"ה!

ומכיוון שכן, הרי לא ראה ריב"ז שום היתר שבעולם לעמוד ולהתבונן במצבו הרוחני, אם הוא ראוי לגן עדן או לגיהנם, במשך כל ימי חייו! אותם רגעים שינוצלו על ידו להערכת מצבו "יתבזבו", ולא יהיו מנוצלים לתכלית שלשמה העניק לו אותם השי"ת.

ורק סמוך לפטירתו, אז הוא הזמן המיועד לעשות חשבון צדק מהנעשה אתו כל ימי חייו, ואזי געה בבכי שמא לא ניצל כראוי את כל הכוחות והרגעים שנתנו לו מלמעלה.

לא לבזבז אפילו רגע מעבודת השי"ת

וזוהו הפירוש הפנימי בדין שאם "קא זילי נכסי" – הוא פטור משבועה:

יהודי זה אינו נכנס כלל לדין וחשבון אודות מצבו, שכן הוא עוסק תדיר בעבודתו ית'. כל כוחות נפשו ורגעיו מנוצלים באופן מוחלט לעבודת ה', והוא אינו מסכים לבזבז אפילו רגע אחד שניתן לו מאת השי"ת עבור "דין תורה" עם היצר הרע.

טוען אותו יהודי, שאם יקדיש זמן לדין אודות מצבו, הרי "זילי נכסי" – נכסיו, הלא הם כוחות הנפש והרגעים המיועדים לעבודת ה', יהיו "זולים", ובלתי מנוצלים לדבר היקר ביותר שהוא עבודת ה'.

ובמצב זה, פוטרים אותו מאותה "שבועה" רוחנית מסוכנת, כי מובטח אותו יהודי שלא זו בלבד שלא יפול כולו ברשות היצר הרע, אלא אדרבא – "את מספר ימיך אמלא" (פרשתנו כג, כו), שהשי"ת "ימלא" וישלים עבורו גם את אותם הכוחות והרגעים שהחסיר ולא ניצל לעבודת השי"ת, ויהי' כולו ברשות הקדושה נראה בארוכה במקור הדברים את הפירוש בכתוב "לא תהי' משכלה . . את מספר ימיך אמלא".